

OPORTUNITATEA CRIZEI

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București

Cuvinte cheie: criză, crize

Keywords: criseas, criseases

OPORTUNITATEA CRIZEI¹

Prof. Univ. Dr. Vladimir Pasti

a. România între CRIZĂ și „crize”

Există „crize”, scrise întotdeauna cu minuscule și la plural cu care suntem familiarizați și care nu mai impresionează pe nimeni. Există crize în relațiile internaționale, crize alimentare în țările cele mai sărace ale lumii, crize de materii prime, crize demografice etc. Există o criză guvernamentală în Belgia de mai bine de 15 luni de zile, dar Belgia pare să se descurce destul de bine, de vreme ce a recuperat deja pierderea de PIB din 2009. Există o „criza a sociologiei” despre existența căreia am aflat imediat ce am intrat în facultate și (care) nu s-a terminat nici acum. Suntem obișnuiți cu „crizele mici” și știm fie să le depășim, fie să trăim cu ele.

De cealaltă parte, există, din 2008 și până astăzi, „CRIZA”, scrisă cu majuscule și devenită personajul principal al mass-media, nenorocirea invocată drept cauză a degradării nivelului de trai și a calității vieții a sute de milioane de oameni din mai toate țările lumii dezvoltate, preocuparea centrală a tuturor profesilor și rezolvitorilor de probleme, de la specialiștii în toate științele despre societate la liderii politici, economici și financiari ai lumii, de la miliardari la pensionari și șomeri, și la laureații premiului Nobel pentru economie.

Motivul pentru care noi discutăm, inclusiv astăzi, despre CRIZĂ (cu majuscule) este că, spre deosebire de China, Turkmenistan, Congo și Polonia, țări care au evitat CRIZA, România a fost și este încă în CRIZĂ (cu majuscule).

Dacă, însă, există țări care sunt în CRIZĂ și țări care nu sunt, prima întrebare la care trebuie să răspundem este: *De unde știm noi că ne aflăm în CRIZĂ (cu majuscule) și nu într-una sau mai multe din acele mici „crize” cu care suntem învățați să trăim de secole?* Întrebarea este importantă, căci, pentru a stabili că suntem în CRIZĂ ne trebuie un set de indicatori, iar în funcție de ce indicatori alegem și dacă vom decide că ne aflăm, totuși, în criză, vom stabili, de fapt, *conținutul crizei*.

Avem patru seturi de indicatori și o nedumerire. În primul rând, indicatorii:

(i) **scăderea PIB**. PIB a scăzut cu 7,2% în 2009, cu 1,3% în 2010 și nu se știe prea bine ce face în 2011: s-ar putea să înregistreze o creștere care, chiar dacă

---

¹ Comunicare prezentată la conferința: „Sociologia și asistența socială în fața provocărilor crizei”, ICCV-Academia Română, 23-24.09.2011

doar simbolică, ar trebui să semnifice revenirea la normal și inutilitatea discuției noastre de astăzi. Oricum, suntem cu PIB-ul cam la nivelul lui 2007, iar atunci nu vorbea nimeni de CRIZĂ cu majuscule. Pe de altă parte, scăderea rapidă a PIB este o realitate care ne este foarte familiară. PIB-ul României a început să scadă cam pe la mijlocul deceniului al 8-lea al secolului trecut și de atunci tot alternează perioade de scădere cu perioade de creștere (1993–1996 și 2002–2008). Scăderea PIB este mai normală în România, prin mărimea și durata fenomenului, decât creșterea PIB, așa încât este greu de legat de CRIZA mondială. Cu atât mai mult cu cât creșterea PIB în ultima perioadă a fost legată de o serie de „bubbles” (imobiliar, credit personal de consum, venituri transferate de românii din străinătate, capital speculativ etc.) și mai puțin de evoluții sustenabile ale economiei.

(ii) **creșterea nemulțumirii populației.** Populația este nemulțumită și încă la un nivel nemaîntâlnit până acum în postcomunism. Sondajele de opinie arată că, la întrebarea: *Considerați că România se îndreaptă în direcția bună, sau într-o direcție greșită?* marea majoritate a populației răspunde că direcția este greșită. Dar populația nu consideră că ne aflăm în CRIZĂ, ci mai degrabă că avem de a face cu una dintre „crizele” mici, căci nemulțumirea populației se îndreaptă, mai degrabă, către guvernarea autohtonă, decât către CRIZA mondială. Pe de altă parte, creșterea nemulțumirii populației nu este de natură să ne îngrijoreze, căci, în afară de răspunsurile la sondaje, nu avem alte semne semnificative ale acesteia. Nu există conflicte sociale latente cu potențial ridicat de destabilizare a ordinii social-economice existente. Nu există nici măcar conflicte politice serioase, radicalizarea opoziției politice față de guvernarea CRIZEI limitându-se la radicalizarea vocabularului politicienilor. Este adevărat că sondajele de opinie indică o scădere dramatică a susținerii populare pentru politicile guvernamentale, dar

(iii) **creșterea sărăciei și polarizarea societății.** Sărăcia a crescut în România, în ultimii trei ani (2008–2011), dar creșterea periodică a sărăciei în postcomunismul românesc este un fenomen endemic, rezultatul constant al „reformelor curajoase” ale diferitelor guverne. De fiecare dată când un guvern intră în „febra reformelor” el produce sărăcie pe scară largă, iar asta se întâmplă de mai bine de 40 de ani. Actuala creștere a sărăciei în România este rezultatul bolii „reformiste” a guvernelor Boc. Reformele astea au început în 2009 și continuă și astăzi. În consecință, veniturile populației scad, mai ales ale populației cu venituri medii și mici, nivelul de trai scade și el, ca urmare a scăderii consumului acestor categorii și reorientării lor către producția pentru auto-consum, iar indicele *Gini* este în creștere corelată direct cu „curajul” reformelor guvernamentale. Întâlnim acest fenomen atât în distribuția veniturilor cât și în structura consumului. CRIZA (cu majuscule) și creșterea sărăciei s-au dovedit a fi procese stimulative ale consumului produselor de lux: de la

automobile, la bijuterii și până la turismul exotic. Este un fenomen recurent, pe care l-am mai întâlnit în 1981-1989, 1991-1993, 1997-2000 și îl întâlnim și acum. Nimic nou sub soare și cătuși de puțin legat de CRIZA (cu majuscule) a lumii dezvoltate.

(iv) **discursul public.** În ultimii patru ani, discursul public este dominat de conceptul de CRIZĂ, dar cu o oscilație importantă. Când, în 2008, s-a declanșat criza financiară, a burselor și a băncilor lumii dezvoltate, discursul public – al specialiștilor ca și al politicienilor – a fost liniștitor: „această criză nu va afecta România: băncile românești sunt solide și nu-și vor exporta capitalul, România nu s-a angrenat în mecanismele de „credit default swap” care au generat criza occidentală, bursa *București* are o influență neglijabilă asupra economiei, iar posibilitatea scăderii exporturilor pe piața occidentală nu ne va afecta, căci exporturile au o pondere mică în PIB.”

Toate aceste argumente s-au dovedit a fi adevărate, ba chiar subestimate. Nicio bancă românească nu a dat faliment, capitalul bancar a fost consolidat prin reducerea rezervelor obligatorii ale băncilor, exporturile au crescut în loc să scadă, șomajul a reușit, printr-o minune statistică, să scadă odată cu desființarea a peste 800.000 de locuri de muncă, iar productivitatea muncii în industrie a crescut absolut spectaculos (pe seama scăderii costurilor cu forța de muncă) și în corelație inversă cu investițiile străine directe: cu cât mai puține investiții străine în România, cu atât crește mai repede productivitatea muncii în industrie. În paralel, creșterea productivității muncii NU conduce la o creștere a producției, ci la o creștere doar a prețurilor, o altă minune economică pe care nu reușesc să o înțeleg. Dar, cu inflația suntem cât se poate de obișnuiți, de mai bine de 30 de ani. Am trecut noi și prin hiperinflație fără să ne îngrijorăm prea tare, așa că putem considera că ne află iarăși doar în fața unei „crize” cu minuscule și banală în experiența social-politică și economică românească. Iar cursul de schimb, după o depreciere bruscă de aproape 20%, a rămas cuminte în intervalul de variație stabilit de UE și BNR.

Nedumerirea. Cu atât mai surprinzătoare a fost schimbarea bruscă a discursului public în mai, 2010, când conducătorii politici au descoperit, brusc, că România, în loc să treacă pentru a „n”-a oară prin câteva dintre micile crize cu care suntem familiari, a intrat în marea CRIZĂ (cu majuscule). Din care nu putea ieși decât printr-un nou set de „reforme curajoase” pe care le știm cu toții și care au fost „curajos” adoptate de guvernarea de după 2009, spre lauda și aprecierile pozitive ale instituțiilor internaționale, de la FMI la instituțiile de *rating* al riscului de țară, de la UE, care, totuși, nu ne primește în spațiul Schengen la investitorii străini potențiali care, totuși, nu investesc în România.

Am căutat cât am putut eu mai bine cauza acestei schimbări bruște și radicale a discursului public și nu am reușit să găsesc decât o singură cauză: **deficitul bugetar.**

b. CRIZA bugetară și „crizele”

Pentru economiști, *deficitul bugetar* este doar un număr negativ care exprimă diferența dintre veniturile de care dispune o guvernare și banii de care cred politicienii că au nevoie pentru a-și atinge obiectivele politice. Or, tocmai asta s-a întâmplat în 2009/2010 și ne-am pomenit cu trei abordări diferite:

(i) **abordarea politicienilor.** În general, guvernele nu sunt institute de cercetare ca să se întrebe de ce obiectivele lor politice costă mai mult decât veniturile pe care le au, ci sunt echipe de oameni practici și cu voință politică fermă, care se apucă să facă rost de bani. Au trei metode la îndemână: (a) să se împrumute; (b) să mărească veniturile (la stat - V.A.), măbind taxele și impozitele; (c) să reducă cheltuielile nefuncționale pentru obiectivele lor politice, în cazul nostru, salariile, pensiile, locurile de muncă, investițiile productive, cheltuielile cu educația și sănătatea. Guvernul Boc le-a folosit pe toate trei, cu succes: după ce, în 2010, cheltuielile bugetului de stat mai reprezentau doar 20% din PIB, în primul trimestru al lui 2011 ele ajunseseră la 25% din PIB, în vreme ce deficitul bugetului de stat a rămas relativ constant și există speranțe că va scădea.

(ii) **abordarea economiștilor** este și ea destul de simplă. Dacă o luăm drept exemplară pe cea a FMI+Comisia UE+BIRD, atunci descoperim că ei sunt preocupați de echilibre și finanțări și sunt total indiferenți față de obiectivele politice și urmările atingerii lor. Pe economiștii perioadei actuale nu prea îi interesează ce fac guvernele cu banii lor. Pe ei îi interesează, cu prioritate, „echilibrul”, o obsesie a științei economice de la marginaliști încoace, adică de pe vremea când au reușit importanta inovație teoretică care le permitea să-l ignore pe Ricardo, cu a sa teorie a valorii-muncă, și să se legitimeze cu precădere în interpretări mai mult sau mai puțin exotice ale lui Adam Smith. Echilibrul este o stare specială a unui sistem, cea în care acesta nu se mișcă. O economie care nu se mișcă echivalează cu moartea capitalismului, pentru că mișcarea este esența însăși a capitalului: la sfârșitul oricărui proces de producție+distribuție, capitalul final trebuie să fie mai mare decât cel inițial, altfel nu mai este capital și dispăre. Ceea ce s-a întâmplat pe scară largă cu ocazia crizei din 2008. De aceea, obiectivul economiștilor nu este chiar starea de echilibru absolut, ci o stare pe care Prigogine o numea „starea aproape de echilibru”. Nici măcar tratatele zonei euro nu cer ca deficitul bugetar să fie zero, ci să oscileze în apropierea lui zero, dar să nu depășească 3% din PIB. Cum fac guvernele asta, este treaba lor. Ce politici adoptă, sau ce politici abandonează guvernele este iar treaba lor, nu a

economiștilor. Ei pot avea păreri despre cum ar fi mai bine pentru societate, adică au și opinii politice, dar în niciun caz nu încearcă să și le impună, adică nu fac politică.

Cea mai bună ilustrare a acestei descrieri teoretice abstracte a avut-o România cu ocazia implementării acordului de *stand-by* cu FMI, în perioada 2009-2010. Cu această ocazie, FMI a indicat guvernului obiectivul - reducerea deficitului bugetar la mai puțin de 3% - i-a indicat care sunt capitolele bugetare care ar putea suferi cele mai radicale modificări, ba chiar i-a sugerat și un set de politici menite să conducă la acele modificări, utilizând acele opțiuni politice care erau mai răspândite prin UE și lumea dezvoltată. I-a arătat că poate reduce polarizarea veniturilor bugetare, tăind din veniturile celor mai bine plătiți bugetari și, eventual, chiar măbind veniturile celor mai prost plătiți bugetari. I-a sugerat să nu mai subvenționeze fără limită pierderile companiilor de stat produse, în măsură semnificativă, de obligațiile lor clientelare, să reducă drastic evaziunea fiscală și, pe cât este posibil, să elibereze fondul de asigurări sociale de povara „pensiilor speciale” (pensiile speciale sunt acele pensii pentru care nici salariatul, nici angajatorul (întotdeauna statul) nu au plătit contribuții la fondul de asigurări sociale, iar politicile statului român de peste un secol încoace au făcut din pensiile speciale cele mai mari pensii din economie și societate) etc.

Un astfel de pachet de măsuri a fost considerat prea „stângist” de guvernul român, care a decis, pe de o parte, să reducă cu un procent egal toate salariile bugetarilor, în loc să le reducă progresiv după mărime, să impoziteze toate pensiile medii și mici, cu excepția celor foarte mici, să reducă numărul de pensionari, pe motiv că pensionările au fost ilegale, să renunțe la indexarea pensiilor cu rata inflației, adică să le micșoreze, să mărească TVA, adică să reducă consumul populației cu venituri mici și mijlocii cu 25% și să reducă subvențiile pentru cei cu venituri mici, măbind în schimb subvențiile pentru profitul la capital.

Conflictul dintre FMI și guvernul României a devenit public, pentru că era vorba de un conflict politic și nu tehnic, din inițiativa FMI, și nu a guvernului. Programul de aducere a bugetului guvernamental la starea aproape de echilibru avea consecința importantă de a stârni nemulțumirea populației, iar guvernul avea tentația irezistibilă de a arunca responsabilitatea pentru această nemulțumire în cărca FMI. O manevră de marketing politic, cu care FMI - care nu este iubit nici de stânga politică, dar nici de dreapta politică - nu era de acord. Drept care FMI s-a derobat public de responsabilitate, prin declarațiile președintelui său, iar guvernarea a fost nevoită să-și asume responsabilitatea pentru propriile sale decizii.

(iii) **abordarea sociologică**, care este cea mai complicată, pentru că pune două întrebări suplimentare: (1) de ce tocmai acele obiective politice și nu altele?

Echivalentă cu *În folosul căror grupuri din societate funcționează obiectivele politice ale guvernării?* și (2) Care sunt efectele atingerii obiectivelor politice asupra societății?

Ambele întrebări se referă la politică. Și tocmai asta diferențiază net abordarea sociologică de cea a economiei politice contemporane. În modelele macro-economice, politica apare, dar apare ca o condiționare externă și stânjenitoare, căci este capabilă să modifice arbitrar, după interese considerate uneori oculate (cum ar fi cele clientelare), alteori considerate neimportante (ce partid sau candidat câștigă alegerile), iar alteori iraționale (mentalități, cultură, emoții colective etc.) soluțiile optime tehnic ale economiștilor. Dimpotrivă, în abordarea sociologică, politica apare ca o componentă majoră a tuturor relațiilor din societate, mai ales a celor mai importante dintre acestea, adică a celor dintre marile grupuri sociale, indiferent cum sunt ele constituite. Căci, în vreme ce în abordarea economică, o premisă fundamentală este că relațiile de putere sunt întotdeauna un sistem în echilibru, în sociologie, relațiile de putere sunt întotdeauna un sistem dinamic, uneori în stare aproape de echilibru, dar nu chiar atât de rar, în stări suficient de îndepărtate de echilibru, pentru ca măcar unele dintre „legile” economice să fie încălcate, cu bună știință și cu dezinvoltură, de decidenții politici. Exact ceea ce a făcut și guvernul Boc atunci când a ales să reducă veniturile acelei părți a populației cu venituri mici și mijlocii, prin aceasta, consumul lor și, prin aceasta, mărimea pieței bunurilor și serviciilor care nu sunt strict de subzistență, pentru a subvenționa veniturile și consumul acelor părți ale populației cu cele mai ridicate venituri și ale propriei clientele politice: elitiste sau electorale.

Nu am un răspuns final la prima întrebare specifică sociologiei cu privire la guvernare. Am doar un indicator recent. În această lună, guvernul României a anunțat două măsuri pe care le va lua în legătură cu bugetul: (1) va reduce cheltuielile bugetare, desființând subvenționarea de la buget a consumului de energie termică a populației; (2) va subvenționa profitul la capital în cazul unor (așteptate) investiții străine din partea unor mari corporații internaționale: primele cifre neoficiale indică o subvenție cam de 40% din valoarea investițiilor. Cum aceste cifre provind din presă, iar în presă, din „surse”, ele trebuie luate în seamă cu precauție. Voința politică de a subvenționa capitalul este însă fermă și asumată la nivel guvernamental.

În schimb, pot să ofer un răspuns ceva mai detaliat la a doua întrebare sociologică, cea referitoare la urmările guvernării CRIZEI (cu majuscule) din ultimii trei ani. Ele constau, în principal, din producerea sau activarea unui număr relativ mare de mici „crize”, unele noi, altele latente, ale economiei și societății românești. Între ele putem enumera: (i) **o criză a ocupării** populației active; (ii) **o criză a structurii populației ocupate**, căci numărul salariaților scade, în favoarea unor statute ocupaționale de tip pre-capitalist (de la „lucrător familial

neretribuit” și până la mici întreprinzători pe piața neagră); (iii) **o criză a raporturilor dintre capital și muncă**, care s-au modificat masiv și rapid în favoarea capitalului; (iv) **o criză a consumului** populației, pe seama scăderii veniturilor în decilele 1-6 de venituri. Rezultatul este creșterea ponderii cheltuielilor de subzistență în bugetele gospodăriilor; (v) **o criză a infrastructurilor sociale**, de la educație și sănătate, până la asigurările sociale (pensii, șomaj, sănătate) și asistența socială; (vi) **o criză demografică**, manifestă în scăderea natalității și în evoluțiile oscilante ale fluxurilor migratoare; (vii) **o criză de valori**, centrată în jurul deprecierei valorilor asociate muncii; (viii) **o criză politică**, exprimată de incapacitatea elitei politice de a obține susținerea populației nemulțumite pentru oricare dintre proiectele de societate, propuse fie de guvernanți, fie de opoziția la guvernare; (ix) **o criză a status-urilor sociale**, care tind să se ierarhizeze după combinația simplă dintre puterea administrativă și mărimea avuției, în loc să se ierarhizeze în funcție de utilitatea lor socială. Este unul dintre cele mai vechi fenomene negative din istorie. Acum 4 500 de ani, Urukagina se lauda că l-a combătut în Lagash, în cel mai vechi text de politică socială care a ajuns până la noi, dar se pare că efectul nu a durat: (x) **o criză a infrastructurii intelectuale** a societății, adică a elitelor, despre care am vorbit în altă parte.

Iar acest răspuns este, cred eu, edificator. Abordarea sociologică, care ține cont de relațiile de putere din societate și nu doar de ecuațiile echilibrului macro-economice, ne permite să constatăm că, **ceea ce numim acum CRIZĂ cu majuscule a României este:**

(1) Independentă și indiferentă la ce anume se întâmplă în „marea CRIZĂ” a lumii occidentale și dezvoltate. Înapoierea sistemelor bancare și financiare românești, lipsa de funcționalitate a BVB în finanțarea economiei - ea funcționează ca un simplu mecanism al redistribuirii capitalului și a profitului la capital între diferiții capitaliști jucători de pe bursă, precum ruleta în redistribuirea avuției diferiților jucători dintr-un cazinou -, neînsemnătatea României în relațiile politice internaționale și în economia globalizată, acordul financiar cu FMI-BIRD-UE, politicile prudentiale ale BNR și înapoierea societății românești (în care aproape o treime din populație trăiește nu în capitalism, ci într-o societate de subzistență, desfășurând o activitate economică orientată spre auto-consum) au împiedicat prelungirea în economia românească a efectelor crizei lumii occidentale. CRIZA României este cât se poate de autohtonă.

(2) Fundamentele CRIZEI (cu majuscule) a economiei și societății românești sunt acele **deficiențe structurale** majore pe care le-am creat în cele peste două decenii de postcomunism, de la dez-industrializare și distrugerea agriculturii, la desființarea a patru milioane de locuri de muncă salariate și până la minimalizarea rolului eficienței economice în producerea de venituri, în favoarea

transferului de proprietate și venituri, prin privatizarea averilor statului și clientelizarea societății.

În această privință, trebuie să „dăm cezarului ce este al cezarului”: discursul politic al actualei puteri cu privire la faptul că este moștenitoarea acestor deficiențe structurale și că ele sunt responsabile de criza actuală este corect. Incorecte sunt alte două componente ale discursului. În primul rând, faptul că actuala putere este „inocentă” în raport cu ele. Puține lucruri sunt mai puțin adevărate decât o asemenea pretenție, actualele partide ale majorității guvernamentale, ca și liderii lor politici nu sunt altele și alții decât cei care, prin politicile de care sunt pe deplin responsabili din anii anteriori, au produs și au prezervat aceste deficiențe structurale. Mai importantă este, însă, falsitatea celei de a doua componente: cea care afirmă că, prin politicile guvernării sale, actuala putere combate, corectează, modifică etc. aceste deficiențe structurale. Ceea ce face, de fapt, este să le acutizeze, împingând către forme extreme efectele negative, economice și sociale, ale acestora.

(3) Sursa care a activat, din poziția lor latentă în perioada 2000–2008, deficiențele structurale NU este CRIZA mondială, sau recesiunea economiilor lumii occidentale, ci **politica economică și socială** a actualei puteri. Această politică a funcționat ca principal factor declanșator al unui mare număr de crize (cu minuscule) sectoriale care, toate la un loc și intercorelate, alcătuiesc CRIZA actuală a economiei și societății românești.

(4) Cauza declanșării acestui ansamblu de crize ale societății și economiei românești nu este, așa cum pare la prima vedere, competiția pentru averi sau venituri dintre diferitele grupuri sociale sau elite ale actualei societăți. **Cauza este competiția pentru putere** dintre diferitele componente ale elitei politice, fiecare componentă fiind puternic asociată cu componente corespunzătoare din elita administrativă și managerială, atât a statului, cât și a economiei și societății. Competiția pentru putere între elite, cu obiectivul de a prelua controlul atât al puterii de reglementare a statului cât și de distribuire și redistribuire preferențială a averii, a veniturilor, a prestigiului și a statutelor sociale este la originea CRIZEI românești de astăzi și are ca efect, pe de o parte, recesiunea economică, iar, pe de altă parte, restructurarea socială, culturală, politică și economică a României.

(5) Cea mai importantă caracteristică sociologică a acestei competiții pentru putere este că ea **se desfășoară fără participarea populației**. Nu este o noutate în istoria românească. Confruntările dintre micile „echipe” înarmate ale pretendenților la putere, aseasonate cu sprijin politic și militar străin, alcătuiesc, practic, întreaga istoriografie a Țărilor Române, un șir nesemnificativ de evenimente în spatele cărora societatea românească își continua anonimă sa existență cotidiană de sistem aflat în stare aproape de echilibru, tulburat mai

mult de invaziile lăcustelor și de dinamica lentă a marilor căi comerciale, decât de competiția pentru putere dintre elite. Diferența esențială care este construită acum constă în faptul că populația este principala resursă pentru controlul căreia se desfășoară competiția. Atât ca principal producător de avuție și venituri, cât și ca o condiție esențială a producției, cât și ca principal factor de legitimare și, în ultimă instanță, ca electorat. În vreme ce, indiferent de rezultatul competiției purtate la nivelul elitelor, rezultatul pentru populație va fi același: o guvernare ostilă atât economiei cât și societății românești. Într-o societate cu regim politic democratic, un astfel de joc de sumă nulă în care este inclusă populația creează premisele unor evoluții ale sistemului către „starea departe de echilibru”. „Starea departe de echilibru” a unei societăți este cea în care, potrivit teoriei lui Prigogine despre sistemele aflate în „stare departe de echilibru”, nimic din ceea ce credem că știm despre guvernare, economie, societate și populație nu mai este adevărat, iar dezvoltările devin imprevizibile.

Cu un deceniu în urmă, Immanuel Wallerstein, sociologul care a modelat sistemul mondial ca pe un sistem aproape de echilibru, avertiza că evoluția actuală a sistemului mondial tinde să îl aducă pe acesta într-o stare departe de echilibru. Lumea se va schimba, anunța Wallerstein, dar nimic din ceea ce știm acum despre lumea actuală nu ne permite să facem prognoze cu privire la lumea viitoare. O serie de voci cu impact public semnificativ au reluat această afirmație, după declanșarea crizei financiare din 2008, iar numărul lor a crescut în anii care au urmat. România pare să tindă să o ia înaintea „sistemului mondial”. Iar factorul esențial și imprevizibil este populația, adică societatea.

c. Oportunitățile crizelor

Prima oportunitate care ni se oferă este să înțelegem ce se întâmplă, ignorând, desigur, discursul legitimator al politicilor. Ce ni se întâmplă nouă, în România, nu este CRIZA (cu majuscule), ci un set de crize (cu minuscule) pe care le cunoaștem bine și cu care am trăit și până acum, ignorându-le pur și simplu. Sigur că România este prinsă în rețeaua globalizării, dar ceea ce se întâmplă acum în România are legătură slabă cu CRIZA și o legătură puternică cu crizele construite de noi, în economia și societatea românească, de-a lungul întregii tranziții postcomuniste.

A doua oportunitate creată se referă la posibilitatea schimbării abordării problematicei societății românești. Până acum, problemele României au fost abordate „pragmatic”, la nivel politic, și „economic”, la nivel ideologic. Sursa paradigmatică a acestor abordări constă în axioma pre-eminenței nevoilor guvernării și ale echilibrelor macro-economice, din necesitățile cărora sunt deduse acțiunile asupra societății și populației. Dar ambele abordări au dat greș: în loc să rezolve ceva, au activat sau generat pluralitatea de mici crize de care

vorbeam. Este o șansă pentru dezvoltarea unei *abordări sociologice*, prin care eu înțeleg o paradigmă inversă, care pleacă de la societate și populație și trage concluzii cu privire la economie și politică.

A treia oportunitate se referă la *concentrarea pe România*. De peste 20 de ani noi suntem mai atenți la ce se întâmplă în afara României decât în interior. Pe de o parte, din dorința de a ne integra în lumea dezvoltată, pe de altă parte, din naivitatea de a crede că oricâte probleme am crea în interior de dragul integrării, ele se vor rezolva de la sine, odată ce suntem integrați. Consider că am făcut bine că ne-am integrat, dar consider că a venit vremea să ne eliberăm de naivitățile integrării. Lumea dezvoltată ne ajută, dar pe o singură direcție: *să nu devenim disfuncționali pentru cei care ne-au integrat*. În ceea ce privește pluralitatea de „mici” crize, care reprezintă, de fapt, marea problemă a României, rezolvarea lor este problema noastră, nu a lor. Nu avem de ales și va trebui să studiem și să înțelegem mai bine România, cu forțele noastre.

A patra oportunitate este că, pentru a rezolva pluralitatea de crize autohtone, va trebui să regândim societatea românească viitoare. Nu ca pe o copie a unor succese ale lumii dezvoltate, ci ca pe un produs propriu, specific, dar integrabil în comunitatea internațională.